

Wyrok z dnia 2 grudnia 2003 r.

II UK 162/03

Przy ustaleniu wysokości renty (art. 444 § 2 k.c.) należy uwzględnić uzyskane przez pracownika od pracodawcy świadczenia w naturze stanowiące przychód w rozumieniu art. 12 w związku z art. 11 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku od osób fizycznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.) oraz § 1 w związku z § 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 161, poz. 1106 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Beata Gudowska, Maria Tyszel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 2 grudnia 2003 r. sprawy z powództwa Janusza C. przeciwko D. - FSO M. SA w W. o odszkodowanie, zadośćuczynienie i rentę wyrównawczą, na skutek kasacji powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 lutego 2003 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok w punkcie 3 oraz poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 26 marca 2002 r. [...] w punkcie IV i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 28 lutego 2003 r. [...] po rozpoznaniu apelacji obu stron od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy w Warszawie z 26 marca 2002 r. [...], w sprawie z powództwa Janusza C. przeciwko D. - FSO M. SA w W. o odszkodowanie, zadośćuczynienie i rentę wyrównawczą w związku z wypadkiem przy pracy z dnia 1 grudnia 1998 r., uchylił zaskarżony wyrok w całości co do części zasądzającej zadośćuczy-

nienie w kwocie 150.000 zł oraz 35.000 zł tytułem odszkodowania za poniesione koszty związane z wypadkiem wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 grudnia 1999 r. do dnia zapłaty oraz oddalającej powództwo w zakresie wysokości zadośćuczynienia i odszkodowania za koszty leczenia poniesione w związku z tym wypadkiem i sprawę w tej części przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji. Ponadto oddalił apelację strony pozwanej oraz apelację powoda w pozostałej części i orzekł o kosztach postępowania.

Od tego wyroku, w imieniu powoda w części oddalającej jego apelację co do wysokości zasądzonej renty wyrównawczej, została wniesiona kasacja na podstawach z art. 393¹ pkt 1 i 2 k.p.c., z zarzutami naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 361 § 2 w związku z art. 444 § 2 k.c., a także niewłaściwe zastosowanie art. 444 § 2 k.c. oraz naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, w szczególności art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., art. 316 § 1 w związku z art. 233 § 1 w związku z art. 391 § 1 w związku z art. 382 oraz 385 i 386 § 1 i 4 k.p.c. Wniosek kasacyjny zmierzał do zmiany zaskarżonego wyroku „w zaskarżonej części i orzeczenie co do istoty sprawy, poprzez dodatkowe zasądzenie - tytułem renty - od pozwanego na rzecz powoda” kwot wymienionych w kasacji, ewentualnie o jego uchylenie „w zaskarżonej części i przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji lub też o uchylenie zarówno wyroku Sądu Apelacyjnego oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie w części zaskarżonej apelacją powoda w zakresie wysokości renty (pkt IV wyroku Sądu Okręgowego) i o przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie - wraz z uwzględnieniem - w każdym orzeczeniu - kosztów procesu”.

Przedstawiając okoliczności uzasadniające rozpoznanie kasacji, jej autor stwierdził, że „rozpoznanie niniejszej kasacji jest konieczne (art. 393(3) § 1 pkt kpc), bowiem podniesione w niej oczywiste naruszenie prawa materialnego przez Sąd Apelacyjny zdecydowały o ukształtowaniu wadliwej treści rozstrzygnięcia w kwestionowanym zakresie, które w sposób rażąco narusza prawo, ograniczając - wbrew logice przyjętej przez ustawodawcę w przepisach Kodeksu cywilnego, określających zasady naprawienia szkody i oczywistym intencjom ustawodawcy wyrażonym w normie art. 444 § 1 i 2 kc - uprawnienia powoda do pełnej kompensacji doznanej szkody, poprzez bezpodstawne wyeliminowanie z podstawy zasądzonej renty równowartości nieodpłatnego świadczenia otrzymywanego przez powoda z tytułu za-

trudnienia oraz stale powtarzających się kosztów związanych z zaspokojeniem zwiększonych potrzeb powstałych wskutek wypadku, za który odpowiedzialność ponosi pozwany. Kontrola kasacyjna w zaskarżonej części orzeczenia Sądu Apelacyjnego pozwoli na prawidłowe zastosowanie określonej normy prawnej (art. 444 § 2 kc) do ustalonych przez Sądy orzekające w sposób bezsporny faktów i tym samym na wydanie wyroku uwzględniającego roszczenie powoda w zaskarżonej części, ewentualnie na uchylenie orzeczenia Sądu II instancji (względnie wyroków obu instancji) w zaskarżonym zakresie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, w celu dokonania dalszych ustaleń co do wysokości roszczenia. Jednocześnie kontrola kasacyjna zaskarżonego orzeczenia pozwoli - w ocenie powoda - na wyjaśnienie sposobu i praktycznego zakresu stosowania normy art. 444 § 2 kc określającej zasady kompensacji uszczerbku majątkowego wynikającego ze szkód na osobie. Niewątpliwie zgodnie z zamiarem ustawodawcy celem renty z art. 444 § 2 kc jest naprawienie szkody, wyrażającej się m.in. w wydatkach na zwiększone potrzeby oraz w nie osiągnięciu innych korzyści majątkowych, jakie poszkodowany mógłby osiągnąć, gdyby nie doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Rozwijająca się praktyka spełniania przez zakłady pracy na rzecz pracowników dodatkowych świadczeń nieodpłatnych z tytułu zatrudnienia, które w myśl przepisów podatkowych (art. 12 ustawy z dnia 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych) oraz z zakresu systemu ubezpieczeń społecznych (§ 1 w/z § 3 pkt 3 Rozporządzenia ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18.12.1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe), są traktowane jako przychód pracownika, powoduje, iż niezbędne jest w tej sytuacji dokonanie rozstrzygnięcia istotnego dla praktyki sądowej i problemu prawnego sprowadzającego się do wyjaśnienia, czy dodatkowe świadczenia nieodpłatne, otrzymywane z tytułu zatrudnienia, stanowią korzyść majątkową poszkodowanego, a tym samym, czy utrata tych świadczeń w związku z uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia winna być naprawiona w ramach renty zasądzanej na podstawie przepisu art. 444 § 2 kc. Rozpoznanie tej kwestii, niezwykle istotnej dla praktyki sądowej, może mieć precedensowe znaczenie dla rozstrzygnięcia innych podobnych spraw”.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Kasacja jest usprawiedliwiona, jednakże nie wszystkie jej zarzuty i wnioski można uwzględnić. Przede wszystkim przypomnieć należy, że zgodnie z art. 393¹¹ § 1 i 2 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach zaskarżenia oraz przytoczonych w kasacji podstaw, skonkretyzowanych zarzutami oraz ich uzasadnieniem i jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. W świetle tego przepisu oraz art. 393¹⁵ k.p.c. zasadniczy wniosek kasacji, o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda renty uzupełniającej w kwotach wyliczonych w kasacji, jest nie tylko nieadekwatny do przytoczonych podstaw lecz - oczywiście wadliwy.

Wobec przytoczenia w kasacji obydwu podstaw wskazanych w art. 393¹ pkt 1 i 2 k.p.c., w pierwszej kolejności ocenie podlegają zarzuty naruszenia przepisów postępowania. Z wyjątkiem zarzutu dotyczącego art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., kasacja nie zawiera uzasadnienia odnoszącego się do pozostałych zarzutów naruszenia wskazanych przepisów postępowania, co zwalnia Sąd Najwyższy z potrzeby rozważania ich zasadności. Słusznie natomiast podniesiono w kasacji, że brak uzasadnienia wyjaśniającego stanowisko Sądu drugiej instancji w zakresie zaskarżenia, a więc co do sposobu ustalenia wysokości szkody poniesionej przez powoda wskutek następstw wypadku przy pracy, przy braku wskazania przez Sąd pierwszej instancji motywów tego rozstrzygnięcia, usprawiedliwia zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. Wprawdzie Sąd Najwyższy niejednokrotnie wyjaśniał, że odpowiednie stosowanie w postępowaniu apelacyjnym art. 328 § 2 k.p.c. oznacza, że „jeżeli uzasadnienie orzeczenia pierwszoinstancyjnego, sporządzonego zgodnie z wymaganiami art. 328 § 2 k.p.c., spotyka się z pełną akceptacją sądu drugiej instancji, to wystarczy, że da on temu wyraz w treści uzasadnienia swego orzeczenia, bez powtarzania szczegółowych ustaleń faktycznych” (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia: 25 czerwca 1997 r., III CKN 80/97, OSNC 1997 nr 12, poz. 206, 18 kwietnia 1997 r., I PKN 97/97 OSNAPiUS 1998 nr 4, poz. 121, z dnia 22 kwietnia 1997 r., II UKN 61/97 OSNAPiUS 1998 nr 3, poz. 104), jednakże stanowisko to nie uprawnia poglądu, że zaakceptowanie ustaleń faktycznych i podstawy prawnej zaskarżanego orzeczenia sądu pierwszej instancji zwalnia sąd rozpoznający apelację z potrzeby ustosunkowania się do jej zarzutów. Sąd Najwyższy bowiem podkreślał również i to, że wadliwości uzasadnienia w zakresie jego istotnych elementów mogą uniemożliwić kontrolę kasacyjną, a to oznacza, że zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. należy uznać za mający istotny wpływ na wynik sprawy, czyli usprawiedliwiający kasacyjną podstawę z

art. 393¹ pkt 2 k.p.c. (tak w wyrokach Sądu Najwyższego między innymi z dnia: 18 kwietnia 1997 r., I PKN 97/97, OSNAPiUS 1998 nr 4, poz. 121, 26 listopada 1999 r., II CKN 460/98, OSNC 2000 nr 5, poz. 100). Brak w rozpoznawanej sprawie stanowiska Sądu Apelacyjnego i wyjaśnienia bezzasadności zarzutów apelacyjnych powoda co do sposobu ustalenia wysokości jego zarobków utraconych w następstwie wypadku oraz ewentualnych, zwiększonych jego potrzeb w okresie leczenia, uniemożliwia Sądowi Najwyższemu kontrolę kasacyjną powodując konieczność uchylenia zaskarżonego wyroku.

Usprawiedliwiony jest też podniesiony w kasacji zarzut błędnej wykładni art. 444 § 2 k.c. Na podstawie tego przepisu naprawienie szkody osobie, która w wyniku uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia utraciła całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej, następuje w formie przyznania odpowiedniej renty. W swym jednolitym, utrwalonym orzecznictwie Sąd Najwyższy konsekwentnie wyrażał stanowisko, że „w przypadku osoby, która wskutek wypadku przy pracy doznała uszczerbku na zdrowiu, celem przyznania renty uzupełniającej, przewidzianej w art. 444 § 2 k.c., jest doprowadzenie do zrównania sytuacji finansowej poszkodowanego z sytuacją hipotetyczną, w jakiej znajdowałaby się, gdyby nie uszczerbek na zdrowiu.” (wyrok z 14 listopada 1997 r., II UKN 319/97, OSNAPiUS 1998 nr 17, poz. 515). Renta uzupełniająca jest więc jednym ze sposobów naprawienia szkody. Szkodę tę wyznacza różnica pomiędzy wysokością zarobków, jakie poszkodowany uzyskiwał przed wypadkiem, względnie jakie mógłby uzyskiwać, gdyby nie uległ wypadkowi powodującemu jego niezdolność do pracy zarobkowej lub ograniczenie go w tej zdolności, a rentą wypłacaną przez organ rentowy, ewentualnie sumą tej renty i zarobku, jaki - w konkretnych warunkach - jest w stanie uzyskać przy wykorzystaniu swej uszczuplonej zdolności do pracy. Stosując tę regułę Sąd Apelacyjny wadliwie jednak uznał za zasadne stanowisko Sądu pierwszej instancji, że przy obliczaniu szkody wyrządzonej powodowi do podstawy jego wynagrodzenia nie można doliczyć kwoty 2.500 USD, jaką otrzymywali rodzice powoda z tytułu wynajmu pozwanej Spółce domu, który Spółka oddała do dyspozycji powoda. Słusznie podniesiono w kasacji, że nie jest trafny pogląd Sądu Apelacyjnego, iż „możliwość korzystania z lokalu, za który płaciła Spółka” była dodatkowym „bonusem”, którego nie uwzględnia się przy obliczaniu wynagrodzenia na podstawie rozporządzeń Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 29 maja 1996 r. w sprawie sposobu ustalania wynagrodzenia w okresie niewykonywania pracy oraz wynagrodzenia stanowiącego podstawę oblicza-

nia odszkodowań, odpraw, dodatków wyrównawczych do wynagrodzeń oraz innych należności przewidzianych w Kodeksie pracy (Dz.U. Nr 62, poz. 289 ze zm.) oraz z dnia 8 stycznia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad udzielania urlopu wypoczynkowego i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop (Dz.U. Nr 2, poz. 14). Pomijając już to, że w katalogu wyłączeń składników wynagrodzenia w nich wymienionych nie ma nieodpłatnego udostępnienia pracownikowi mieszkania, to obydwie rozporządzenia, wydane na podstawie upoważnień ustawowych Kodeksu pracy (art. 297 i art. 173 k.p.c.), odnoszą się do wymienionych w nich należności wynikających ze stosunku pracy, a nie do świadczeń cywilnoprawnych. Słusznie też podniesiono w uzasadnieniu kasacji, że skoro pracownik w okresach zarówno urlopu, jak i niewykonywania pracy z innych powodów, zachowuje możliwość korzystania z lokalu wynajmowanego dla niego przez pracodawcę, to oczywiste jest pominięcie w powołanych rozporządzeniach wartości tego świadczenia w naturze przy ustalaniu wysokości przysługującego za te okresy, wynagrodzenia w gotówce. Wynikające z umowy o pracę uprawnienie pracownika do bezpłatnego zajmowania mieszkania wynajmowanego dla niego przez pracodawcę stanowi, świadczoną w naturze, część jego wynagrodzenia za pracę. Przysługujące pracownikowi świadczenie w naturze jest - jak to zasadnie podniesiono w kasacji - jego przychodem w rozumieniu art. 12 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku od osób fizycznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.), ponieważ zgodnie z nim, za przychody ze stosunku pracy uważa się wszelkiego rodzaju wypłaty pieniężne oraz wartość pieniężną świadczeń w naturze, jak również wartość innych nieodpłatnych świadczeń. Sposób ustalenia wartości tych świadczeń określa art. 11 ust. 2a tej ustawy. Wartość pieniężną udostępnienia lokalu mieszkalnego, ustaloną stosownie do § 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 161, poz. 1106 ze zm.) uwzględnia się też przy obliczaniu tej podstawy. Ma więc rację wnoszący kasację, że skoro ustawodawca uznał, że wartość nieodpłatnych świadczeń w naturze podlega uwzględnieniu przy określaniu podstawy dla przyszłych świadczeń z ubezpieczenia społecznego, to tym bardziej przedmiotem kompensacji przez podmiot zobowiązany do naprawienia szkody powinien być „uszczerbek majątkowy polegający na utracie możliwości samodzielnej korzystania przez poszkodowanego z domu mieszkalnego w związku z ustaniem zatrudnienia wskutek utraty całkowitej zdolności do pracy.” W rozpoznawa-

nej sprawie brak jest jakichkolwiek ustaleń, czy strona pozwana uwzględniała w przychodzie powoda podlegającym podatkowi oraz stanowiącym podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne wartość udostępnienia lokalu mieszkalnego, co oznacza, że w tym zakresie rozstrzygnięcie było przedwcześnie.

Zasadne też jest zarzut kasacji, że Sąd Apelacyjny mimo stwierdzenia, że „powód praktycznie spełnia wszystkie przesłanki z art. 444 § 2 k.c.” uznał za prawidłową wysokość renty zasądzonej przez Sąd pierwszej, instancji pomijając podniesione w apelacji zarzuty nieuwzględnienia w tej wysokości potrzeb powoda, zwiększonych z uwagi na doznany rozstrój zdrowia. Wobec braku uzasadnienia w tym zakresie wyrok nie poddaje się kontroli kasacyjnej powodując potrzebę jego uchylenia.

Odpowiadając na przedstawione w kasacji zagadnienie prawne skład orzekający wyraża pogląd, że przy ustalaniu wysokości szkody w rozumieniu art. 444 § 2 k.c. należy uwzględnić także uzyskane przez pracownika od pracodawcy świadczenia w naturze stanowiące jego przychód w rozumieniu art. 12 w związku z art. 11 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku od osób fizycznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.) oraz § 1 w związku z § 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 161, poz. 1106 ze zm.).

Wobec usprawiedliwienia omówionych zarzutów, Sąd Najwyższy nie rozpoznawał zasadności pozostałych i mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 393¹³ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

=====